

УДК 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-2.14>**О. В. Лазарев**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Уманського національного університету садівництва**Ю. І. Фернос**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Уманського національного університету садівництва

МЕТОД КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НЕМОВНОГО ПРОФІЛЮ

Стаття розглядає теоретичний аспект використання методу конкретних ситуацій із метою формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців немовного профілю на заняттях із іноземної мови за професійним спрямуванням. Цей метод має свої особливості. Він несе сильний мотиваційний заряд, орієнтуючи майбутніх фахівців на оволодіння спеціальними професійними комунікативними знаннями, уміннями та навичками. Застосування цього методу дозволяє обґрунтовано говорити про те, що завдяки такому підходу до навчання мова стає не метою навчання, а засобом, за допомогою якого майбутні фахівці вчать комунікації та, крім того, знайомляться з особливостями фахової системи країни, мова якої вивчається. Викладач вирішує завдання вдосконалення рівня володіння студентами іноземною мовою. Програма курсу іноземної мови за професійним спрямуванням містить певний набір лексичних одиниць і граматичних явищ, що підлягають засвоєнню та контролю. Поєднання певних завдань курсу з іноземної мови за професійним спрямуванням вимагає адаптації такого методу та зумовлює специфіку застосування на аудиторних заняттях.

Конкретні ситуації прив'язують навчання до реальності. Аналізуючи ситуацію, майбутні фахівці знайомляться з тим, що було в реальному житті, а не з абстрактним теоретичним узагальненням. Така робота залишає майбутньому фахівцеві свободу у пошуку шляхів аналізу, ідентифікації та вирішення проблеми. Навчальний процес здійснюється у формі творчого пошуку, а майбутні фахівці займають активну позицію. Вони активного взаємодіють один з одним, що ніби імітує реальні комунікаційні зв'язки, які виникають між людьми у ході їхньої спільної діяльності. У процесі розбору конкретної ситуації майбутні фахівці самі доходять до створення узагальненого знання, що має концептуальний характер. На етапі загальної дискусії, питань, виступів із місць дуже важливо, щоб знайдені шляхи вирішення проблеми були різними. Тільки у цьому разі виникає жвава дискусія. Результатом є знаходження оптимального рішення поставленої проблеми. Викладач є безпосереднім організатором дискусії, він не тільки направляє обговорення, але й за необхідності нагадує теоретичний матеріал.

Ключові слова: майбутні фахівці немовного профілю, професійна комунікативна компетентність, метод конкретних ситуацій, іноземна мова за професійним спрямуванням.

Постановка проблеми. Метод конкретних ситуацій (далі – МКС), як відомо, почав використовуватися насамперед в управлінській освіті у Школі бізнесу Гарвардського університету у 1908 р. За майже столітню історію його застосування з'явилося багато теоретичних, методичних і практичних рекомендацій із роботи за таким методом. Сьогодні загальноновизнаним став факт, що цей метод найбільшою мірою сприяє розвитку у студентів винахідливості, вміння вирішувати проблеми з урахуванням конкретних умов і за наявності фактичної інформації. МКС розвиває можливість проведення аналізу та діагностики проблем. Із його допомогою у студентів розвиваються такі кваліфікаційні якості, як вміння чітко формулювати та висловлювати свою позицію, вміння комунікувати,

дискутувати, сприймати й оцінювати інформацію, що надходить у вербальній формі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед переваг аналізованого методу фахівці відзначають насамперед такі.

Цей метод сприяє розвитку у майбутніх фахівців почуття впевненості у собі, сприяє подоланню зайвої боязкості та надмірної самовпевненості [1, с. 25].

Аналіз ситуації вимагає від студентів того, щоб вони самі ставили собі питання і шукали способи відповіді на них, самостійно формуючи уявлення про методи вирішення завдань. Крім того, конкретні ситуації, які використовуються у рамках проблемного підходу, можуть бути орієнтовані на ілюстрацію пройденого теоретичного матеріалу,

спрямовані на навчання прийняття рішень або навчання аналізувати та систематизувати інформацію [2, с. 13–27].

У роботі над розбором конкретних ситуацій актуалізуються знання студентів, а якщо ситуація має ілюстративний характер, то її розбір і обговорення автоматично дають студенту додаткову інформацію [3, с. 40–50].

Сучасні методичні розробки з навчання на основі конкретних ситуацій рекомендують розбити ситуації у три етапи.

Мета статті – теоретично обґрунтувати ефективність застосування методу конкретних ситуацій у процесі формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців немовного профілю.

Виклад основного матеріалу. Використання МКС у Школі права Гарвардського університету почалося також у 1908 р., і відтоді ефективність цього методу на факультетах не знизилася, більш того, стало очевидно, що застосування такого методу у викладанні різних дисциплін дозволяє не просто засвоювати великий обсяг інформації, але й осмислювати її, тренувати у ситуаціях, які імітують реальне життя.

По-перше, конкретні ситуації прив'язують навчання до реальності. Аналізуючи ситуацію, студенти знайомляться з тим, що було в реальному житті, а не з абстрактним теоретичним узагальненням.

По-друге, робота з конкретною ситуацією залишає студенту свободу у пошуку шляхів аналізу, ідентифікації та вирішення проблеми. Навчальний процес здійснюється у формі творчого пошуку.

По-третє, у разі розбору конкретної ситуації студенти займають активну позицію. До того ж студенти активного взаємодіють один з одним, що ніби імітує реальні комунікаційні зв'язки, які виникають між людьми у процесі їхньої спільної діяльності.

По-четверте, у процесі розбору конкретної ситуації студенти самі доходять до створення якогось узагальненого, що має концептуальний характер, знання [4, с. 103–113].

Проблема, яку повинні вирішити студенти шляхом загальногрупової дискусії, не сконструйована викладачем на основі пройденого і підлягає закріпленню матеріалу. Специфіка конкретної ситуації полягає у тому, що в ній міститься опис реальних фактів і подій, причому опис не містить у принципі оцінних моментів, які могли б направляти творчий пошук студентів.

Класична схема розбору конкретних ситуацій передбачає, що на початковому етапі студенти індивідуально детально вивчають текст ситуації, самостійно виділяють проблему, шукають шляхи її вирішення, готуються до групового обговорення.

Наступний етап полягає у тому, що ті, кого навчають, у невеликих групах обговорюють виді-

лену проблему та шляхи її вирішення, тим самим розширюючи бачення ситуації та зміст проблеми.

Заключний етап – групове обговорення – проводиться під керівництвом викладача, який виступає у ролі організатора дискусії. Мета завершального етапу – змістовний аналіз конкретної ситуації, фіксація декількох можливих шляхів вирішення проблеми, орієнтація на теоретичне обґрунтування знайдених шляхів вирішення, на концептуальне рішення проблеми. Особливість і складність кінцевого етапу полягає у тому, що викладач повинен організувати дискусію таким чином, щоб залучити до неї максимальну кількість учасників. Крім того, викладач повинен стежити за тим, щоб правильно розподілити ролі учасників, враховуючи рівень підготовки студентів, а також регулювати хід дискусії, направляти її в потрібне русло. Можна зазначити, що ефективність останнього етапу багато у чому залежить від майстерності викладача [2, с. 23].

Кожна конкретна ситуація містить у собі питання і відповіді розглянутої у тексті проблеми, але у загальному форматі питань виділяються такі:

– Яка проблема виявилася в особі чи організації?

– Яке вирішення проблеми можна рекомендувати особі чи організації?

– Якими є рекомендації (переконливо аргументуйте свої рекомендації)?

Розбору конкретних ситуацій у класичному варіанті такого підходу передують лекційні заняття, які сприяють інформативному насиченню та підготовці до пошуку концептуальних способів вирішення проблем.

Використання МКС на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням має свої особливості. З одного боку, метод має сильний мотиваційний заряд, орієнтуючи студентів на оволодіння спеціальними професійними комунікативними знаннями, вміннями та навичками. Застосування цього методу дозволяє обґрунтовано говорити про те, що за такого підходу мова стає не метою навчання, а засобом, за допомогою якого майбутні фахівці вчать комунікувати та вивчають особливості фахової системи країни, мова якої вивчається. З іншого боку, викладач вирішує завдання вдосконалення рівня володіння студентами іноземною мовою, програма з курсу іноземної мови за професійним спрямуванням містить певний набір лексичних одиниць і граматичних явищ, що підлягають засвоєнню і контролю. Поєднання певних завдань у курсі іноземної мови за професійним спрямуванням вимагає адаптації такого методу і зумовлює специфіку його застосування на аудиторних заняттях у процесі навчання професійних комунікативних навичок і вмінь.

Розбору конкретних ситуацій іноземною мовою передуює робота над читанням текстів із виділеної

теми. Так, розбору конкретних ситуацій із теми «Agricultural Education in the United Kingdom» передують тематична серія текстів, у яких йдеться про характеристики англійської системи сільськогосподарської освіти, про історичний шлях її розвитку, про специфіку фермерського господарювання. Робота з текстом, що проводиться з використанням синтезу методів (комунікативно-діяльнісного, традиційного та компетентнісного), дозволяє засвоїти новий лексичний і граматичний матеріал. Серія мовних вправ, орієнтованих на розвиток мовної компетенції, супроводжується серією комунікативних вправ, спрямованих на розвиток комунікативно-мовленнєвої компетенції. Ретельне опрацювання лексичного, граматичного і, що важливо, теоретичного матеріалу, представленого у тексті, є запорукою успішності й ефективності застосування МКС. Необхідно підкреслити, що робота з текстами проводилася за єдиною програмою у рамках традиційних занять з іноземної мови за професійним спрямуванням в академічних групах. Курс із навчання професійних комунікативних умінь можна «інтегрувати» у навчальні програми за рахунок виділення чотирьох годин аудиторних занять із загального обсягу, призначених для засвоєння тематичної серії. У групах останні чотири години можна виділяти на традиційні форми: повторення, підготовку і читання доповідей, презентацій, рефератів, переказ текстів, тематичну розповідь, контрольні тести.

Етап робіт зі спеціальними текстами характеризується тим, що дозволяє активно залучати до роботи студентів, котрі мають більш слабку мовну підготовку. Важливо, що розбір конкретних ситуацій дозволяє трансформувати роль викладача у процесі викладання з дидактичної, коли головне – дати нові знання і перевірити засвоєння їх студентами, у мотиваційну, коли головне – формувати специфічні навички майбутнього фахівця: здатність до саморозвитку, прийняття рішень, лідерства, комунікабельності тощо [3, с. 50].

На першому занятті з конкретними ситуаціями студентів знайомлять із цілями та завданнями цього етапу, пояснюють, яким чином необхідно працювати зі змістом конкретних ситуацій і які основні структури у тексті повинні бути виділені, щоб ідентифікація проблеми, її аналіз і подальша аргументація запропонованих шляхів вирішення відповідали вимогам до такого типу занять, а не перетворювалися на звичайний навчальний полілог, метою якого є демонстрація мовних і мовленнєвих умінь. Найважливіше на першому занятті – орієнтувати студентів на те, що такий тип роботи – це розвиток насамперед комунікативних професійних умінь.

Необхідно продемонструвати студентам алгоритм роботи над ситуацією, підкреслити допустимість не одного, а декількох оптимальних рішень. Алгоритм роботи з конкретною ситуацією може

бути таким: а) індивідуальне вивчення студентами тексту ситуації – домашнє завдання; б) контроль на аудиторному занятті детального розуміння тексту – переклад, фронтальне опитування і знання матеріалу.

Питання, що дозволяють проконтролювати розуміння проблеми, можуть бути такими:

- Хто дійові особи запропонованої ситуації?
- Чиї інтереси відстоюються у запропонованій ситуації?
- Яка основна проблема цієї ситуації?
- Яке оптимальне рішення проблеми такої ситуації?

Тривалість цього етапу залежить від складності та розміру конкретної ситуації. Досвід показує, що на цьому етапі доцільно залучати до роботи студентів зі слабшою мовною підготовкою, оскільки питання вимагають нерозгорнутих відповідей, що вже містяться або натякаються у тексті. Менш підготовлені студенти мають хорошу можливість активізувати свої мовні навички та вміння, що створює ефект спільної участі в дискусії, підвищує їхню самооцінку, активізує мотиваційні ресурси.

Вступне слово викладача може містити такі питання до конкретних ситуацій, наприклад:

- Із якою проблемою зіштовхнулася особа чи організація?
- Який вихід або виходи із ситуації можна було б порекомендувати особі чи організації?
- Що містять запропоновані рекомендації (переконливо аргументуйте свої рекомендації)?

Далі пропонується розподіл слухачів на малі групи (не більше 6–8 осіб у кожній підгрупі). Склад груп змінюється на кожному занятті, що дозволяє студентам розвивати навички комунікаційного виступу у різних ролях і у різних групах. Робота слухачів у складі малої групи за типовою схемою починається з вибору «спікера» і є важливою ланкою роботи. Часто «спікерами» виступають одні й ті самі студенти; досвід роботи показує, що зазвичай цю роль охоче виконують студенти, котрі володіють якостями лідера, але не завжди з достатньою мовною підготовкою. Тому доцільно викладачеві надати функцію призначити спікерів.

Важливим моментом у роботі з конкретними ситуаціями, за класичною схемою, є ізоляція груп, тобто члени однієї групи не повинні чути обговорення іншої, що створює картину роботи незалежних експертів. Організація занять у ЗВО не дозволяє реалізувати цей принцип через відсутність вільних аудиторій, тому під час заняття викладач організовує роботу студентів таким чином, щоб межі простору, в яких працюють групи, були формально позначені.

Обговорення у малих групах супроводжується фіксацією на аркушах паперу великого формату прийнятих рішень і аргументації у вигляді схем або у вигляді стислого викладу обговорення. Доцільно заздалегідь призначити студента, який фіксує

тиме на папері хід дискусії. «Секретарями» призначаються студенти, котрі мають більш слабку підготовку. Досвід показує, що вся група уважно стежить за фіксованим змістом і у ході обговорення виправляє допущені «секретарем» помилки. Таким чином, у процесі фіксації обговорення активізуються граматичні структури, орфографія і, що не менш важливо, розвиваються вміння резюмування, які є невід'ємною складовою частиною професійної комунікативної компетенції майбутнього фахівця немовного (аграрного) профілю.

Презентація рішень кожної малої групи повинна відповідати загальним вимогам до публічного виступу: містити вступну частину, основну частину і коротке резюме запропонованого рішення. Обов'язкова вимога до змістовної частини презентації: вона не повинна мати побутовий характер, повинна бути зроблена з позиції відповідного теоретичного підходу. Змістовна частина неодмінно включає аналіз ситуації й аргументацію прийнятого рішення із залученням раніше вивченого матеріалу з теми.

На етапі загальної дискусії, питань і виступів із місць дуже важливо, щоб знайдені шляхи вирішення проблеми були різними. Тільки у цьому разі виникає жвава дискусія, запитання членів інших груп до спікера. Результатом спільної дискусії є знаходження оптимального рішення поставленої проблеми. Викладач є безпосереднім організатором дискусії, він не тільки направляє обговорення, але й за необхідності нагадує теоретичний матеріал.

На етапі виступу викладача, його аналізу ситуації сам викладач дає власний аналіз ситуації, демонструючи тим самим техніку презентацій. Крім того, виступ викладача має на меті не тільки проаналізувати зроблені помилки або відзначити кращі виступи. З погляду мовної підготовки він є хорошим повторенням нового лексичного та граматичного матеріалу. Як уже було сказано вище, мовні помилки студентів розбираються на спеціально відведеному для цього занятті.

Наступні заняття з розбору конкретних ситуацій проводяться за типовою схемою, але з повноцінним другим етапом обговорення в малих групах і з груповою дискусією. З огляду на специфічні особливості роботи з конкретними ситуаціями, які полягають у тому, що існують обмеження на обсяг ситуацій, які визначаються рівнем володіння мовою, надалі використовуються короткі конкретні ситуації. Наприклад, після розбору типового зразка роботи з конкретними ситуаціями пропонується наступна мініситуація для роботи на аудиторному занятті у такій самій тематичній серії.

Ще раз підкреслимо, що у розборі конкретних ситуацій викладач акцентує увагу студентів і орієнтує їх на демонстрацію професійних комунікативних умінь. Мовні та мовленнєві помилки, зроблені студентами під час презентацій, розби-

раються на окремому занятті, проведеному після розбору конкретних ситуацій. Щоб фіксувати помилки, зроблені під час презентації, як комунікативні, так і мовні та мовленнєві, перші два заняття записуються на відео. Робота з відеоматеріалом дозволяє не тільки зробити заняття «роботи над помилками» більш цікавими та переконливими, а й показує студентам поведінкові помилки у презентації, дисциплінує і налаштовує на більш відповідальне ставлення до роботи у загальногруповій дискусії.

Висновки і пропозиції. Таким чином, застосування методу конкретних ситуацій дозволяє обґрунтовано говорити про те, що іноземна мова стає не метою навчання, а засобом, за допомогою якого майбутні фахівці вчать комунікації та вивчають особливості фахової системи країни, мова якої вивчається, а викладач вирішує завдання вдосконалення рівня володіння студентами іноземною мовою. У цьому дослідженні також виділені вимоги до комунікативної компетентності майбутнього фахівця немовного профілю, у нашому випадку аграрного. Були виділені стандартні критерії загальних правил поведінки та спілкування, на які необхідно звертати увагу. Серед таких стандартних вимог відзначалися прийоми, що відпрацьовуються шляхом спеціальної підготовки та цілеспрямованого тренування, наприклад, демонстрація впевненості у собі, надійності, доброзичливості, солідності, відповідальності, вміння нав'язати партнеру почуття більшої безпеки, звільнення його від страху, почуття безнадійності або невизначеності, спонукання до правильної дії. Розбір дискусії з відеофіксації дозволяє звертати увагу студентів на помилки різного ґатунку. Важливо й те, що робота з конкретними ситуаціями дозволяє трансформувати роль викладача у процесі викладання з дидактичної у мотиваційну.

Список використаної літератури:

1. Виханский, О.С. Метод конкретной ситуации в преподавании управленческих дисциплин. Конкретные ситуации для обучения управлению : сборник / Школа бизнеса МГУ ; сост. И. Пономарев ; под ред. А.И. Наумова. Москва, 1997. С. 7–15.
2. Наумов А.И. Метод конкретной ситуации в обучении управлению. *Менеджмент*. 1996. № 2. С. 13–27.
3. Зобов, А.М. Ситуационное обучение: проблемы метода. *Бизнес-образование*. 1997. № 2. С. 56–60.
4. Грабой Т.А. Формирование профессиональной коммуникативной компетенции на материале языка специальности в неязыковом ВУЗе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва : РГБ, 2003. С. 103–113.

Lazariev O., Fernos Yu. Case-study method as a key to forming communicative competence of future non-language professionals

The article considers theoretical aspect of using case-study method in order to form the professional communicative competence of future non-language professionals at the ESP lessons. This method has its own characteristics. It carries a strong motivational charge, orienting future professionals to master special professional communication knowledge, skills and abilities. The application of this method allows us to reasonably say that due to this approach to learning, language becomes not only a learning goal, but a means by which future professionals learn to communicate and, in addition, get acquainted with the professional system of the country whose language is studied. The teacher solves the problem of improving the level of students' knowledge of a foreign language. The syllabus of an ESP course contains a certain set of lexical units and grammatical phenomena to be mastered and controlled. The combination of certain tasks of the foreign language course in the professional field requires the adaptation of this method and determines the specifics of application in the classroom.

Cases link learning to reality. Analyzing the situation, future experts get acquainted with what is happening in real life, rather than with an abstract theoretical generalization. Such work gives the students freedom to find ways to analyze, identify and solve the problem. The educational process is carried out in the form of a creative search, and future professionals take an active position. In this case, they actively interact with each other, which seems to simulate the real communication links that arise between people in the course of their joint activities. In the process of analyzing a specific situation, future professionals themselves come to the creation of generalized knowledge that has a conceptual nature. At the stage of general discussion and questions it is very important that the found ways to solve the problem were different. This will for sure leads to a lively discussion. The result is finding the optimal solution to the problem. In this case, the teacher is the direct organizer of the discussion, he not only directs the discussion, but also, if necessary, reviews theoretical material.

Key words: *future non-language professionals, professional communicative competence, case-study method, English for Specific Purposes (ESP).*